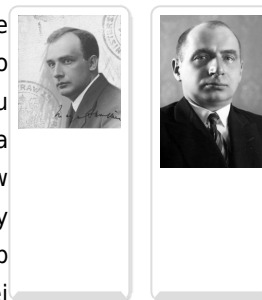

Strona znajduje się w archiwum.

KARTY Z HISTORII - POLICJA PAŃSTWOWA WOJEWÓDZTWA BIAŁOSTOCKIEGO 1919-1939 - POLICJA POLITYCZNA

Karty z historii będą ukazywały się na stronie internetowej Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku przez cały rok, 24 dnia każdego miesiąca. Ten cykl zakończymy 24 lipca 2019 r., w setną rocznicę powstania Policji Państwowej. W dzisiejszej karcie z historii prezentujemy powstanie i funkcjonowanie Policji Politycznej.

Pierwsze prace organizacyjne nad stworzeniem struktur policji politycznej na terenie białostockiego okręgu PP podjęte zostały w drugiej połowie 1920 r. W oparciu o wytyczne rozkazy organizacyjne na szczeblu okręgu utworzono w Białymstoku okręgową ekspozyturę Wydziału IV-D (Defensywy Politycznej). Według założeń miała ona spełniać pomocniczą rolę wobec centrali, kierując pracą mniejszych jednostek w terenie. Wyniki prowadzonych obserwacji i wywiadów na temat podejrzanych osób czy partii politycznych przesyłano drogą służbową do Warszawy, w formie meldunków lub cyklicznych sprawozdań. Za prawidłową funkcjonalność ekspozytury odpowiadał jej kierownik. Strukturalnie dzieliła się ona specjalistyczne referaty: informacyjno-sprawozdawczy, rejestracyjny i administracyjno-personalny. Z oczywistych względów siedziba ekspozytury była ściśle utajniona i zakonspirowana. Prawdopodobnie mieściła się jednak w budynku miejscowego Urzędu Wojewódzkiego lub przy komendzie okręgowej PP przy ul. Warszawskiej 50. Pod żadnym pretekstem funkcjonariusze Wydziału IV-D nie mogli ujawniać swojej pracy w policyjnej Defensywie. Dlatego też oficjalnie występowali jako zwykli pracownicy komendy. W zakresie typowych dla siebie czynności służbowych podlegali rozkazom naczelnika Wydziału IV-D, a w sprawach ogólnych komendantowi okręgowemu.

Najmniejszym ogniwem siatki policyjnej defensywy w powiatach województwa białostockiego były agentury Wydziału IV-D. Służbowo podporządkowane były one kierownikowi okręgowej ekspozytury oraz władzom administracji ogólnej i sądowej w starostwie. Od 2 VI 1921 r. w sprawach ogólnych oddano je pod kontrolę i zarząd komendantów powiatowych. Wewnętrznie dzieliły się na dwa działy operacyjne, a cały personel zajmował się głównie gromadzeniem informacji dotyczących osób podejrzanych o szpiegostwo i działalność wywrotową. W powiatach, gdzie nie istniało zagrożenie tego typu przestępczością, takich agentur nie powoływano. Zdarzało się więc często, iż obszar kilku starostw podlegał kompetencjom jednej z agentur policji politycznej.

Przeprowadzona w 1922 r. reorganizacja strukturalna policyjnych ekspozytur i agentur Wydziału IV-D przyczyniła się do wzrostu stanu etatowego i funduszu dyspozycyjnego na działanie tego pionu Policji Państwowej. Do tego czasu białostocką ekspozyturą policyjnej defensywy kierował nadkomisarz Władysław Małysa. Odgórnie sterował on pracą agentur funkcjonujących wyłącznie w Augustowie, Bielsku Podlaskim, Białowieży, Grodnie, Ostrołęce, Sejnach, Suwałkach i Wołkowysku. Powiaty te charakteryzowały się bowiem dużym odsetkiem mieszkańców ludności niepolskiej tj. białoruskiej,

litewskiej, niemieckiej i żydowskiej, wśród których agitacja komunistyczna i tendencje separatystyczne przez cały okres międzywojenny znajdowały bardzo wielu zwolenników.

Dalsze usamodzielnianie się organów Wydziału IV-D od podległości władz administracyjnych doprowadziło w 1923 r. do kolejnych zmian wewnętrznych. Na mocy przepisów wykonawczych zlikwidowano ostatecznie cały pion Wydziału IV-D, tworząc w jego miejsce nowy organ pod nazwą Służby Informacyjnej. Na szczeblu terenowej administracji państwowej wyłączono ją całkowicie ze struktur policji podporządkowując odpowiednim wydziałom urzędu wojewódzkiego. W wyniku zmian utworzono Oddział Informacyjny, na czele którego stał kierownik, bezpośrednio zależny od naczelnika wydziału bezpieczeństwa. Na szczeblu powiatów powołano natomiast agentury informacyjne, ulokowane odpowiednio w Białymstoku, Grodnie i Łomży. W przeważającej większości ich pracownikami pozostali nadal funkcjonariusze byłej Defensywy Politycznej.

Utworzenie przez MSW nowego organu do walki z przestępczością antypaństwową w świetle przeznaczonych na jego budowę nakładów finansowych nie wytrzymało próby czasu. W wyniku kolejnej reformy powstała Policja Polityczna jako całkowicie wyodrębniony pion Policji Państwowej. Kontrolę nad jej organami przejęła ponownie Komenda Główna PP, tworząc dla niej w swej strukturze wewnętrznej specjalny Wydział V. Zarządzone ogólnie przemiany organizacyjne spowodowały także powołanie Okręgowego Urzędu Policji Politycznej w Białymstoku, którego naczelnik w sprawach natury politycznej pełnił funkcję koordynatora całości pracy terenowych ekspozytur, zorganizowanych w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Grodnie i Wołkowysku. Zgodnie z założeniami były one także podstawowym szczeblem politycznego kontrwywiadu białostockiego okręgu PP. Za funkcjonalność i efektywność działania ekspozytur odpowiadali jego kierownicy, którymi najczęściej byli wyżsi funkcjonariusze policji. Głównymi zadaniami tego typu komórek było zbieranie informacji z zakresu swego działania oraz prowadzenie dochodzeń w sprawach przestępstw politycznych. Nie obce im było również inwigilowanie i rejestrowanie osób szczególnie podejrzanych, czego pokłosiem były ewidencyjne kartoteki. Zarówno okręgowy urząd, jak i terenowe ekspozytury posiadały własną kancelarię, dziennik podawczy i specjalistyczne archiwum.

W latach 1924-1926 stan osobowy Policji Politycznej na terenie V okręgu uległ wyraźnemu zmniejszeniu i oscylował wokół liczby 30-35 tajnych pracowników. Z wiadomych względów ta specyficzna praca wymagała od nich nie tylko poświęcenia, ale i odpowiedniego zakamuflowania swojej działalności. Z dostępnych materiałów archiwalnych wiadomym dziś jest, iż w białostockiej defensywie pracowali następujący oficerowie: nadkomisarz Władysław Małysa, komisarz Marian Jasiński (naczelnik OUPP w latach 1924-1926), podkomisarz Witold Skrętowski (kierownik ekspozytury w Wołkowysku) i podkomisarz Władysław Chimkowski (kierownik ekspozytury w Grodnie).

Dokonane przeobrażenia organizacyjne struktur Policji Politycznej nie przyczyniły się jednak do poprawy i tak napiętych stosunków służbowych z administracją państwową i terenowym kierownictwem organów Policji Państwowej. Coraz bardziej zarysowujące się kontrowersje w sprawach podległości służbowej tego pionu doprowadziły w ostateczności do jego likwidacji. Z dniem 1 IV 1926 r. terenowe ekspozytury Policji Politycznej wcielono czasowo do komend powiatowych, jako ich specjalistyczne referaty do walki z przestępczością antypaństwową. Urzędy wyższego szczebla rozwiązano ostatecznie 8 X tego samego roku. Od tego momentu wszelkie czynności w zakresie prowadzenia i wyjaśniania spraw politycznych przejęły na siebie urzędy i wydziały śledcze.

W latach 1921-1926 na całym obszarze województwa białostockiego policyjne organa defensywne prowadziły nieustępliwą walkę z przestępczością antypaństwową. Zwłaszcza na terenie powiatu bielskiego i wołkowyskiego dochodziło do licznych strac z białoruskimi bandami, podburzającymi miejscową ludność do wystąpień przeciwko polskiej władzy. Dużo trudności w powiecie suwalskim, grodzieńskim i sejneńskim sprawiała również nie uregulowana do końca kwestia polsko-litewskiej granicy. Największe sukcesy osiągnięto jednak w walce ze szpiegostwem agentów sąsiednich państw, wydajnie współpracując na tym polu z wojskowym Referatem Informacyjnym DOK III Grodno.

Opracowanie: Marek Gajewski - Muzeum Wojska Polskiego

